

EGYSÉGES NEMZETKÖZI BIBLIOGRÁFIAI CSEREFORMÁTUM FELE A bibliográfiai leírás nemzetközi UNISIST programja

Harold DIERICKX Towards a common international bibliographic exchange format? (International Cataloguing, 7.vol. 1978. 2.no. 19–24.p.) és UNISIST International Centre for bibliographic descriptions (UNIBID): a review of objectives, activities to date and future development (Unesco Bull. Libr., vol.32. 1978. 3.no. 157–185.p.) cikkei alapján összeállította és tömörítette BOBOKNÉ BELÁNYI BEÁTA.

A Bibliográfiai Leírás Nemzetközi Központját (UNIBID = UNISIST International Centre for Bibliographic Description) egy Unesco egyezmény alapján a UNISIST általános információs program részeként a British Library-ben hozták létre. Személyzete csekély: – a British Library kutató és fejlesztő részlegének munkatársaiból verbuválódott – a központ igazgatójából, egy kutatóból és egy ügyintézőből áll. Anyagilag is a British Library tartja fenn némi Unesco hozzájárulással. A könyvtár- és információpolitikai döntéseket az általános információs program végrehajtására alakított Kormányközi Tanács hozza, az adminisztratív ügyeket és pénzügyi kérdéseket a British Library intézi.

A Központ teendői:

1. az UNISIST Reference Manual for Machine-readable Bibliographic Description = Géppel olvasható Bibliográfiai leírás Kézikönyvének (továbbiakban RM) gondozása (javítások, helyesbítések közreadása, bizonyos részek kiegészítése, a kézikönyv használatának és megfelelő alkalmazásának előmozdítása);
2. Gondoskodik a meglévő bibliográfiai leíró rendszerekről nyújtandó tájékoztatásról;
3. Koordinálja a kutató-fejlesztő tevékenységet, így a bibliográfiai leírás szabványosítási munkálatait;
4. Az általános információs program keretében együttműködik más intézményekkel és szervezetekkel, különösképpen a UNISIST-tel, és olyan intézményekkel, mint a IFLA UBC hivatala.

A UNISIST UNIBID Irodája, az ICSU/Abstracting Borad, az IFLA és az ISO az Unesco támogatásával 1978-ban közösen rendezett egy nemzetközi szimpóziumot azzal a céllal, hogy a teljesebb kompatibilitás érdekében összehozzák mindazokat a szakembereket, akik géppel olvasható bibliográfiai információkkal, illetve csereformátummal foglalkoznak. A gazdaságos az lenne, ha a könyvtári és tájékoztatási munkában kialakított gépi csereformátumok jól összeegyeztethetőek lennének, illetve ha az illetékes intézmények egyetlen egységes csereformátumot használnak. A résztvevők az általános (közös) csereformátum kialakítását illetően két táborra oszlottak. A szkeptikusok azt hangoztat-

ták, hogy a könyvtári célú feldolgozási, kezelési és katalogizálási szabályzatok és konvenciók összeegyeztethetetlenek a tájékoztatási célúakkal, érdekeik alapvetően ellentétesek. Többen pártolták azonban az általános csereformátum gondolatát, s azon véleményüknek adtak hangot, hogy a meglévő nemzetközi csereformátumok között kiépíthető és megteremthető a közvetlen kompatibilitás.

Az általános (közös) nemzetközi bibliográfiai adatsere-formátum vizsgálatához két kérdést kell megvizsgálnunk. 1) Tisztáznunk kell a különböző könyvtári és tájékoztatási rendszerekben használatos ún. belső formátum és a nemzetközi csereformátum egymáshoz való viszonyát főleg abból a szempontból, hogy a már meglévő nemzetközi csereformátumok mennyiben váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. 2) Meg kell határoznunk egy általánosan használható bibliográfiai csereformátum jellemzőit.

A belső csereformátum és a nemzetközi csereformátum vizsgálatok az első, ami szembetűnik: céljaik különbözősége. A belső formátum alkalmazásának célja elsősorban a hatékony és gazdaságos információ-tárolás és visszakeresés biztosítása, s e cél érdekében alakítják ki a megfelelő file- és rekordszerkezeteket. Ez meglehetősen különbözik a nemzetközi csereformátumtól, amelytől viszont azt várjuk, hogy a rekordok egyértelműen definiált helyén az adott bibliográfiai adatelemeket bármely rendszer számára elérhetővé, hozzáférhetővé tegye.

A bibliográfiai csereformátum kialakításában a katalogizálási vagy input szabályok döntő szerepet játszanak. Segítségükkel írhatók le és szervezhetők a bibliográfiai adatok, tölthető fel a formátum, adható meg tényleges tartalma – függetlenül attól, hogy ez a formátum géppel olvasható-e vagy sem.

Egy nemzetközi csereformátumnak teljesen alkalmazástól függetlennek kell lennie. Jelenleg a gyakorlatban nincsen olyan funkcionáló csereformátum, amely megfelelne ennek az elvárásnak. Így például még a UNIMARC formátumról sem mondhatjuk, hogy teljesen alkalmazástól független formátum lenne.

A nemzetközi csereformátumok vagy a felhasználók egy speciális csoportját szolgálják (user oriented), vagy tudomány-orientált rendszerek (AGRIS, CAS, IRRD, EUDISED stb.) formátumai. A UNIMARC és a Reference Manual formátumai az általánosabb használatot biztosítják.

A nemzetközi csereformátumokat vizsgálva azt mondhatjuk, hogy az ISBD-k és a nemzetközi csereformátumok (UNIMARC, ISDS, RM, MEKOF-2) úgy tekinthetők, mint a könyvtári és tájékoztató szolgálatok legfontosabb követelményeinek megtestesülései. A jövődőlő szabványosítási törekvéseknek ezeket a dokumentumokat úgy kell tekinteni, mint legfőbb hivatkozási pontokat annak érdekében, hogy valóban univerzális formátum szülessen, amely független az egyes rendszerek megvalósítási formáitól és különösen azok katalogizálási és input szabályaitól.

A jelenlegi formátumok lényeges különbségeket mutatnak szerepüket és alkalmazásukat tekintve is.

A UNIMARC a nemzeti bibliográfiai ügynökségek első bibliográfiai csereformátumának tekinthető, amelyet elsődlegesen arra a célra terveztek, hogy lehetővé váljék a nemzeti bibliográfiai rekordok cseréje. Bár elsősorban angol nyelvterületen használatos, hatása jelentős.

Az *ISBD*-k ugyancsak bibliográfiai leírásra vonatkoznak, nem különíthetők el a katalogizálási, még kevésbé a visszakeresési szabályoktól.

A *UNIBID Reference Manual*-ének létrejötté az indexelő és referáló szolgáltatások felhasználóinak köszönhető, nekik kívántak ugyanis segítséget nyújtani. A *UNIBID* jelenlegi erőfeszítései éppen arra irányulnak, hogy a revízió és átdolgozás eredményeképpen olyan formátumot alakítsanak ki, amely könyvtári használatra is alkalmas, és minél több könyvtártípusban lehessen alkalmazni.

Az *ISDS* katalógusfelfogását tekintve valahol a *UNIMARC* és az *RM* közé tehető, elsődleges célja a központi nyilvántartás, nem a leírás szabályokba foglalása.

A közös formátum kialakításának megoldásához vezető út első lépéseként a bibliográfiai adatelemek listáját kell nemzetközileg szabványosítani. A különbségek ellenére a csereformátumok között egy ésszerű kompatibilitásra való törekvés érezhető, mivel valamennyi formátumban szemmel láthatóan minden adatelem szétválasztható, megkülönböztethető, s így ezek egymásnak megfeleltethetők. De az adatelemek választéka nem teljes, holott ez lenne a minél teljesebb kompatibilitás feltétele. Ez a látens kompatibilitás reményekre is jogosít a jövőt illetően.

A javasolt bibliográfiai csereformátum kérdésének fő problémája a bibliográfiai adatelemek nemzetközileg elfogadott szótára. Ennek kidolgozásakor olyan irányelveket kell érvényesíteni, amely feloldja a jelenlegi katalogizálási és input eljárások ellentmondásait. Olyan jelkészlettel és adatelemkészlettel dolgozó szabványra kell javaslatot tenni, amely tartalmazza az összes érdekelt fél számára szükséges adatelemeket is.

A Szimpóziumon elfogadott ajánlások az információs rendszer egységét hangsúlyozzák, kiemelve, hogy az alrendszerek működésének feltétele egy közös bibliográfiai csereformátum kialakítása, ezért a Szimpózium felkéri az ISO megfelelő Bizottságait, hogy kiemelten foglalkozzanak a csereformátummal kapcsolatos szabványosítási kérdésekkel. A csereformátum kialakításához pedig vegyék igénybe a már meglévő ISO szabványokat, ajánlásokat és az egyéb szakmai tapasztalatokat. A közös formátumot kidolgozó munkacsoport szervezze meg a formátum tesztelését (félüzemi és üzemi körülmények között), és szükség esetén módosítsa. Végül a Szimpózium egyetértett abban, hogy bizonyos rész-ajánlásokat amelyeket a résztvevők tettek, továbbítsák a megfelelő szervezetekhez. Különösen hangsúlyozzák a résztvevők, hogy az ISO készítsen tájékoztatót az ISO 2709-es szabvány használatához.

